

Argumentationsanalys av “Fel att låta samisk värdegrund styra forskningen”

Peter Rodhe

Uppdaterad 2021-04-10

Uppdaterad 2021-04-11

<https://www.svd.se/fel-lata-samisk-vardegrund-styra-forskningen>

Inledning

Debattörerna argumenterar för att 1) det är fel att låta samisk värdegrund styra forskningen och 2) Sametingets forskningsstrategi strider mot fri forskning.

Jag kan inte finna någonstans i deras debattartikel hur de bevisar att forskningsstrategin skulle strida mot den akademiska friheten.

Vad avser 1) så är det en sorts paradox att två forskare som argumenterar för fri forskning samtidigt ger uttryck för att en viss forskning – vill säga forskning bedriven utifrån samiska perspektiv och grundad på etiska principer för urfolksforskning – inte är välkommen i deras forskningsvärld.

Jag försökte ge replik och skickade in uppdaterade texter tre gånger innan jag refuserades helt. De repliker jag gav bygger på argumentationsanalysen i nästa avsnitt.

Debattörernas text är citerad med citeacken och kursiverad stil. Argumentationsanalysen är i fet stil.

Argumentationsanalys

”Den akademiska friheten har starkt stöd (högskolelagen) och värderas högt av forskare vid Sveriges universitet och högskolor.

/.../

Det kan tyckas rimligt att en folkvald församling som Sametinget önskar se en viss forskning men det finns också stora risker med att föreskriva hur forskning ska bedrivas.”

Dessa två satser i meningen ges ett konfliktförhållande som inte finns. Den ena säger att forskning efterfrågas (”se en viss forskning”) – det är ett behov ett samhälle eller en demokratisk etablering har rätt att uttrycka för att forskning på sikt ska leda till förbättrade funktioner i samma samhälle.

Det betyder inte att samhället eller de som står för behovet automatiskt föreskriver hur forskning ska bedrivas, som den andra satsen påstår.

Det finns inte något i strategin som "föreskriver" hur forskningen ska bedrivas. Det är en strategi, inte en metodikhandbok. Det är en sammanställning av prioriteringar och visioner om samisk forskning.

"Enligt vår mening är den forskningspolitiska strategin inte förenlig med principerna om fri forskning och den skulle – om strategidokumentet skulle få fullt genomslag – innebära en politisk styrning som vore otänkbar inom andra vetenskapsfält."

Som jag läser strategin innebär den tvärtom en utvidgning av den akademiska friheten när helt nya möjligheter skapas för de som vill bedriva samisk forskning och friheten att vidareutveckla, och utmana nya, paradigmen inom vetenskapen.

Debattörerna leder inte i bevis att strategin innebär en politisk styrning som påverkar fri forskning.

"I Forskningspolitisk strategi betonas att "[s]amiska värdegrunder och kunskaper ska värderas, erkännas och vägleda forskningspraxis". Forskningen ska ytterst syfta till ett "självbestämmande för det samiska folket över sin egen utveckling". Forskningen ska gynna dekoloniseringen av Sápmi och delvis baseras på samiska kunskapssystem som kontrasteras mot västerländska kunskapssystem. Visionen är en forskning där "det samiska folket har samisk data- och arkivsuveränitet, fastställer egna forskningsprioriteringar och identifierar vad som är relevant forskning för det samiska samhället." Forskningen ska ske med samer, inte om samer."

Detta bygger på redan anamnad forskningsrättslig praxis. Samer ska inte längre ses som objekt, utan som deltagande subjekt. Det torde vara självklart. OECD rekommenderade 2019 att Sverige skyndsamt skulle ta fram en forskningsetisk grund, som Sametinget nu föreslår, efter att ha synat den samiska forskningen i Sverige.

I Kanada och i Australien är denna forskningsetiska grund helt naturlig och på flera håll implementerad. De tre statliga vetenskapliga råden (TCPS) i Kanada som finansierar forskning har gemensamt lagt ett fundament för etiska principer som ska styra forskning kring urfolken. De överensstämmer i stort med det som Sametinget anför i sin strategi.

Som jag läser remissyttranden är majoriteten av remissinstanserna positiva till strategin. Av 21 remissinstanser, varav 7 universitet, var det bara en remissinstans som reserverade sig.

"I enlighet med detta vill man se fler samer anställda eller involverade i forskningsprojekt."

Sakfel? Detta står ingenstans i strategin. Det står t.ex. att man vill stödja etableringen av fler samiska forskare. Finns det en maxgräns i Sverige på hur många som får vara forskare?

"På sikt är målet en samisk högskola som ska domineras av personer som identifierar sig som samer."

Sakfel? – detta hittar jag inte i strategin.

"Det är oklart vad som ska ske med de forskare som inte accepterar tankegångarna i strategidokumentet."

Argumentationsfel. Innuendo. Insinuerande hot där både hot och konsekvens för de hotade saknar saklig grund eller någon förklaring vad skribenterna menar.

”Vi befarar att de framtida etikgranskningarna kommer att bli ett effektivt etnopolitiskt gallrings- och selektionsverktyg, liksom makten över arkiv- och forskningsdata.”

Nytt svenskt ord: ”etnopolitik” – definition?

”Det finns också en risk att strategidokumentet kommer att hämma de inomvetenskapliga diskussionerna och att det anses relevant om forskare är samer eller ej.”

Argumentationsfel. Slippery-sloap. Om det händer, händer det – men det finns inga bevis för kausaliteten eller någon korrelation där emellan. ”Om man förbjuder vapen i USA, då kommer de snart att konfiskera våra hus”.

Sakfel. Det står ingenstans i strategin angående relevansen om forskare är same eller ej. Att man önskar att fler samer blir forskare står inte i något motsatsförhållande till andra forskares verksamhet.

Frågan om enskilda forskare, samer eller ej, producerar relevant forskning eller inte är en sak för den vetenskapliga processen att bedöma – en process som Sametinget står utanför. Sametinget ger inte ut referentgranskade artiklar eller utgör betygsnämnd vid disputationer.

”Anmärkningsvärt är att många forskare inom detta fält – när strategidokumentet sändes ut på remiss – inte varnade för att innehållet var oförenligt med forskningens frihet.”

Kanske för att Sametingets strategi i praktiken inte strider mot den akademiska friheten? Var är debattörernas bevisföring för detta påstående – och hur visar de att de är ”oförenliga”? Se också min tidigare analys av samhällets efterfrågan av forskning och att sådana behov inte står i motsatsförhållande till den vetenskapliga processen.

Det är i vilket fall en intressant argumentationsteknik. Den svagaste länken i debattörernas tes om att strategidokumentet är oförenligt med forskarfriheten är just varför inte 21 remissinstanser – myndigheter, universitet och organisationer inte ansåg att strategin strider mot forskarfriheten. Alltså måste det angripas för att överhuvudtaget deras argumentation ska ha bäring, och gör det för självklart att det på något sätt missades – ”anmärkningsvärt att de inte varnade”.

”Vid exempelvis Vårdduo/Samiskt centrum vid Umeå universitet var man mycket positiv till strategidokumentet. Detsamma gäller de remissvar som lämnades av medarbetare vid CEMFOR (Centrum för mångvetenskaplig forskning, Uppsala universitet) och statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.”

Varför nämner debattörerna dessa institutioner positiva inställning för att underbygga sin tes? Spekulerar om att de pekar ut ”samiskt” och ”mångvetenskapligt” centrum just för att stärka deras position inför vissa målgrupper som ser ned på den typen av forskning. Vill säga försök till polarisering.

”Forskarnas gillande av ökad etnopolitisk styrning ska ses mot bakgrund av den starka ställning som postkoloniala teorier haft inom urfolksforskning de senaste 10–20 åren.”

Anekdotiskt argument och förenkling.

”Det rör sig om maktkritiska teorier och studier av kolonialt förtryck och hur detta påverkar nuet och kampen för självbestämmande.”

Vilka teoretiska fundament anser debattörerna ska användas för att förklara den samiska historien och samhället i förhållande till det koloniserande makterna i Sápmi?

Återigen är denna argumentationsteknik till för att devalvera de forskare som inte ställde sig kritiska till strategin.

”Forskning ska uttryckligen gynna denna kamp.”

Forskning är forskning – den processen är en metod- och faktaförhandling som pågår i referentgranskade vetenskapliga artiklar. Menar forskarna att det finns politisk forskning?

Mycket intressant att de själva inte litar på vetenskapssystemets integritet, så pass att de inte vill se samiska perspektiv få inflytande i samisk forskning.

Det hisnar till faktiskt och lämnar en känsla av att det vore mycket intressant av att förstå debattörernas syften och tankar djupare. Det finns alltså ”farliga” vetenskapliga paradig som inte borde forskas utifrån?

Är inte det ett uttryckligt brott mot forskarfriheten, inklusive det som uttrycks kring maktkritiska teorier och det som anförs sedan? Speciellt som forskarna själva verkar vara i ledande positioner inom universitetet, så är det skäl att vara orolig just för forskarfriheten.

”En del forskare i Sverige har gått så långt som att förorda att icke önskvärda resultat inte ska publiceras eller åtminstone bifogas reserverande kommentarer författade av samer.”

Anekdotiskt argument.

”I Sametingets strategidokument finns alltså tankegångar som länge funnits bland verksamma forskare i fältet.”

Anekdotiskt argument.

”Skillnaden är att de nu kan komma att få en statlig myndighetstyngd.”

”Tankegångar får en statlig myndighetstyngd” – får t.ex. Vetenskapsrådet inte ha ”tankegångar” kring forskningsstrategier?

”I samband med Sametingets beslut i februari att anta strategidokumentet förklarade en ledamot att hen alltid tackade nej till att delta i forskning som utfördes av icke-samer; ett uttalande som av en annan ledamot kritiskt beskrevs som ”halvrassistiskt”.

Hörsägen.

Irrelevant. Vad är syftet med att referera till den här argumentationen mellan två enskilda ledamöter och vad har det för relevans i debatten?

För det första har en människa rätt att neka att delta i forskning. För det andra - har *en* persons ställningstagande någon bäring och bevisvärde för argumentationen? Tyder på att debattörerna vill förknippa samer med att vara rasister, eftersom den andra ledamotens argument används för att framföra ordet "rasism" i samma text. Det måste ha varit viktigt att få med detta, när man samtidigt minskar textens trovärdighet genom att beskriva hörsägen.

"Den sistnämnda uttryckte också oro för att strategidokumentet inte var förenligt med idealet om forskningens frihet, och att det var olyckligt och skulle leda till problem."

Hörsägen.

"Liknande åsikter fördes fram i de remissvar som lämnades av rektorerna vid Umeå universitet, Högskolan Dalarna och museichefen vid Silvermuseet, Arjeplog."

Sakfel? De tre nämnda remissinstanserna uttrycker ingenstans att Sametingets strategi är oförenlig med idealet om forskningens frihet och att "det är olyckligt och kan leda till problem" vad jag kan läsa.

Två ställer sig positiva till strategin och en reserverar sig (Umeå) på grund av invändningar mot arkivsuveräniteten. Silvermuseet tar dock upp forskningsfriheten, och att Sametinget bör beakta den, men jag läser inte det som någon oro för att den akademiska friheten skulle komma att begränsas av strategin.

"Tillskapandet av en samisk högskola är också något som förts fram av Sverigedemokraterna. I en riksdagsmotion i fjol beskrev SD det samiska folkets svårigheter under århundraden. / .../"

Låter vettigt, det är svårt för de samiska kulturinstitutionerna att bedriva verksamhet idag. Dock känns motionen helt irrelevant för argumentationen om samisk forskningsstrategi. Vad har de med varandra att göra?

"SD:s värnande av samernas kultur är ett uttryck för den kulturrasism som finns inom partiet där människor kategoriseras och delas in utifrån etnicitet/kulturella gemenskapskänslor."

Argumentationsfel. Guilt by association – SD och "kulturrasism" förknippas med Sametinget och dess antagna forskningsstrategi – men det finns ingen som helst saklig koppling mellan dem. Det finns ett argumentationsfel där man nyttjar negativa ord för att förknippa motståndaren med dem även om orden inte har något med motståndaren att göra, men jag kommer inte ihåg vad det heter.

I artikeln förekommer orden "rasism", "kulturrasism" och "halvrassistisk". Det brukar i vissa sammanhang kallas för "brunsmetning".

"Folkbegreppet används på ett sätt som både innesluter och utesluter, vilket också kan sägas om en del av det som uttrycks av sameaktivister och forskare rörande det samiska urfolket."

Samer har varit och är fortfarande uteslutna ur samhället och i forskningen - också i diskurserna som pågår på lärosäten och i massmedia, och de får inte ens komma till tals och ge replik i enkelriktade debatter som dessa.

För att också hemfalla åt anekdoter: jag deltog i referensgrupp för något femtontal år sedan, där vi föreslog att Sametinget skulle utreda ett specifikt samiskt behov, varpå en statlig tjänsteman protesterade och menade att ”samer kan inte utreda sig själva, de är ju jäviga”. Vi frågade då hur svenska staten gör med sina statliga utredningar – överlämnar de dem till Norge att skriva dem då tjänstemännen är ”biased”?

Jag känner till samiska forskare som nekats tillträde till forskningsaktiviteter på grund av att de är samer och ansetts vara ”i jäv”. Vad är egentligen jävssituationen här? Och vem är egentligen biased som uttrycker sådant – den som förutsätter att samer bär på perspektiv och kompetenser som inte är önskvärda, eller den same som sätter frukosten i halsen när hen får höra sådana påståenden?

Jag tänker att Sametinget efterfrågar villkor där samers perspektiv räknas som likvärdigt andra människors perspektiv.

”Det är viktigt att värna forskningens frihet i de ämnen och tvärvetenskapliga miljöer där forskning om samer bedrivs.”

Ja – det åligger universiteten och högskolorna att respektera forskningsfriheten för deras forskare. En forskningsstrategi menat att stärka kvaliteten i samisk forskning och ge en röstförstärkare för ett välbehövt paradigms påverkar inte forskningsfriheten.

”Ointresset oroar, liksom den ängslan vi noterat bland en del forskare och akademiska ledare rörande vad som får uttryckas när det gäller forskning om samer.”

Anekdotiskt argument.

”Vi är givetvis positiva till samverkan med aktörer utanför universiteten.”

Universiteten kan inte leva som isolerade öar. De behöver forskningsmedel från externa aktörer men samhället måste också kräva etiska riktlinjer där de behövs. Men universiteten är också i behov av efterfrågan av relevant forskning som på sikt hjälper samhället, industrin och andra aktörer. Nu efterfrågar Sametinget denna forskning, och det är bra att debattörerna är positiva till sådan samverkan.

”Det är däremot helt oacceptabelt att dessa ska bestämma forskningens specifika syften, metoder, teorier och resultatredovisning.”

Sant, men Sametingets antagna strategi bestämmer inte forskningens syften, metoder, teorier och resultatredovisning. Det måste debattörerna i så fall bevisa.

”Det gäller oavsett om kraven kommer från vänster, höger eller minoritetsgrupper av olika slag.”

Hur skulle det se ut om minoritetsgrupper kan komma att ställa etiska krav på forskningen om minoriteter?

Konsekvenser

Huvudfrågan är om strategin strider mot den akademiska friheten. Denna fråga borde vara enkel att besvara.

Debattörerna utgår från detta, utan att visa på vilket sätt strategin skulle få någon konsekvens för forskarfriheten. Jag kan inte se det. 21 remissinstanser har inte heller funnit något skäl att lyfta denna oro.

Låt oss då anta att debattörerna driver en tes som inte har någon saklig grund överhuvudtaget. Då är det intressant att fråga sig vad SvD har för orsak att publicera en sådan opinionsbildande artikel som är skapad utifrån en debattfråga som kanske inte ens existerar.

Om vi då analyserar vilken sorts opinion SvD bildar så ligger det nära till hands att titta på kommentarerna till artikeln – här är ett utdrag

- Det är uppenbart att Sametinget i accelererande grad styr vår svenska samiska minoritet i riktning mot att förvandlas till en sekt med ett sektbeteende
- Så får vi då ännu ett område - samerna- där vi i framtiden inte kommer att veta hur långt vi kan lita på "vetenskapliga" resultat.
- Här kommer ytterligare en restriktion som begränsar den fria forskningen.
- Håller samepolitiken på att utvecklas till en sekt?
- Tidens melodi tycks vara polarisering, här gäller det att skilja människor åt. Rasism blir det i mina ögon.

Dessa åsikter har alltså SvD producerat genom att publicera artikeln, och genom att inte tillåta någon att gå replik och visa på sakfel och brister i bevisföring och argumentation.

Diskussion

SvD har tio etiska grunder som deras journalistik ska vila på. Jag finner att debattartikeln strider mot inte mindre sex av dem:

- Att vara opartiska.
- Att det vi publicerar så långt det är möjligt ska vara bekräftat av flera källor.
- Att vara kritiska mot våra skriftliga och muntliga källor, oavsett vem det är eller var de arbetar.
- Att inte använda experter som sanningsvittnen utan behandla dem som vi behandlar alla våra källor.
- Att använda ett korrekt språk och samtidigt undvika insinuationer, överdrifter samt rubriker som inte har täckning i texten.
- Att forskning och undersökningar som vi refererar till ska vara väl underbyggda och framtagna på ett seriöst sätt.

SvD tycks ge ett sken av att försvara forskarfriheten och på så sätt stödja den vetenskapliga processen genom att publicera artikeln.

Men när det kommer till reell faktaförhandling, då är plötsligt vetenskap och evidensbaserad argumentation inte intressant längre.

På samma sätt stödjer SvD en diskurs som devalverar Sametingets antagna etiska ramverk för forskning, utan någon saklig grund eller låta någon som verkligen läst strategin, har insyn i forskning och i den samiska kontexten komma till tals.

Det är någon sorts dubbelmoral inblandat i flera dimensioner där vetenskapens metoder, systemet för opinionsbildning och alla parters etiska ramverk har rörts ihop i en gröt och där det är oerhört

viktigt att vissa principer hålls på, men där vetenskapliga principer, journalistisk etik och behov av etiska ramverk i samisk forskning tydligen var det minst viktiga i sammanhanget.

Efterspel

Jag postade en replik till SvD 4/4. Jag fick svar att de inväntade i första hand en replik från Sametinget.

Jag svarade till SvD debatt att det låter rimligt, men ställde mig samtidigt tvivlande hur en statlig myndighet ska kunna svara på inlägget när det inte framförs någonting i sak.

Jag påpekade att jag själv hade korsläst debattartikeln och strategidokumentet och som utomstående från Sametinget kunde mitt svar vara intressant för debatten och att jag har erfarenhet av både nationell och internationell forskning som deltagare i olika referensgrupper.

Hanna Outakoski, universitetslektor vid Institutionen för språkstudier, Umeå Universitet, postade ett inlägg på sin facebook-sida 6/4 där hon är inne på samma sak – att forma principer för urfolksforskning är inte samma sak som att styra forskningen allmänt. Hon gör också en analogi till antropologisk forskning och skriver *”Den som vill fortsätta med t.ex. antropologisk forskning utan att ta hänsyn till kunskaper inom den kulturen som man forskar om kan ju göra det.”*

Outakoskis poäng utifrån analogin är att forskaren har frihet att utforma sin forskning kring urfolk på sitt sätt, men om man inte använder sig av överenskomna principer och kunskaper inom det paradigmet eller följer de etiska ramverken, så kan det knappast kallas *”urfolksforskning”* och tillägger *”Den som anser att extraktiv forskning, utifrån-perspektiv och enbart västvärldens forskningsmetodologier är rätt, får förbereda sig att möta motstånd”*.

Vad Outakoski menar i realiteten med *motstånd*, enligt min tolkning, är att dessa forskare kanske kan få sin urfolksforskning finansierad och publicerad, men de lär inte kunna publicera i sådana referentgranskade tidskrifter som kräver att forskarna använt överenskomna och evidensbaserade metoder som arbetats fram under årtal av metodutveckling inom fältet. Denna princip gäller inom alla vetenskapliga fält.

Den 6/4 kommenterar Outakoski i sin egen tråd om att hon varit i kontakt med den humanistiska fakulteten på universitetet. Fakulteten beklagar sig om det uppfattats som att debattörerna företräder dem, och det har inte sanktionerats att en av dem skrivit under med sitt uppdrag som extern ledamot i fakultetsnämnden.

Den 7/4 får jag svar, efter att ha uppdaterat mitt debattsvar två gånger för att komprimera den och öka kvaliteten, att de tackar nej till publicering. Jag skriver då tillbaka att mitt förtroende för SvD har fått sig en allvarlig törn – att jag funnit faktafel och att artikelns rubrik inte hänger ihop med innehållet.

Efter detta mejl upptäcker jag att rubriken ändrats från *” Sametingets strategi strider mot fri forskning”* till *”Fel att låta samisk värdegrund styra forskningen”*.

Inge Frisk, verksamhetsledare i Sameföreningen i Stockholm, publicerade 10/4 ett inlägg på föreningens hemsida och refererade till mina försök att få in en replik i SvD, och publicerade samtidigt min argumentationsanalys. Frisk kontaktade också forskarnätverk för att uppmärksamma debattartikeln och argumentationsanalysen.